

Παιδαγωγική προσέγγιση των Διαταραχών Συμπεριφοράς και της Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ)

Χρήστος Σκαλούμπακας
Ειδικός Παιδαγωγός M.ED.

ΓΝΠ «Π. & Α. Κυριακού»
Β' Παιδοψυχιατρικό τμήμα
Μονάδα Διαταραχών Προσοχής, Υπερκινητικότητας & Μάθησης

Γραμματέας της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης της ΔΕΠΥ

Διαταραχές Συμπεριφοράς

Μία ή περισσότερες από τις παρακάτω :

- (Α) Δυσκολία στη μάθηση που δεν εξηγείται από νοητικούς, αισθητηριακούς παράγοντες ή από θέματα ψυχικής υγείας**
- (Β) Αδυναμία να συνάψει και να διατηρήσει ικανοποιητικές κοινωνικές σχέσεις με συνομήλικους και εκπαιδευτικούς**
- (Γ) Συμπεριφορές ασύμβατες με τις απαιτήσεις διαφορετικών καταστάσεων ή συνθηκών**

Διαταραχές που συχνά συνδέονται με τις ΔΣ – Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής Υπερκινητικότητας ΔΕΠΥ

- 5-7 % του σχολικού πληθυσμού παρουσιάζει ΔΕΠΥ
- Άνω του 60% των παιδιών με ΔΕΠΥ εμφανίζουν και κάποια άλλη νευροαναπτυξιακή διαταραχή
- 70% των παιδιών ή εφήβων με ΔΕΠΥ θα παρουσιάζουν ΔΕΠΥ και ως ενήλικες
- Στην Ελλάδα υπάρχει υπο-διάγνωση της διαταραχής

ΔΕΠΥ και σχολείο

- Νόμος 3699/08 συμπεριλαμβάνει τη ΔΕΠΥ στις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες
- Η διάχυση της γνώσης αναφορικά με τη ΔΕΠΥ συνέβαλλε στην αύξηση της συχνότητας διάγνωσης (ορθής αναγνώρισης) της ΔΕΠΥ
- Η αναγνώριση της ΔΕΠΥ συνέβαλλε :
  - στην ανάγκη κατάρτισης σχολικών παρεμβάσεων
  - στην ανάγκη εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών
- Η ΔΕΠΥ αποτελεί υποδειγματική ευκαιρία για την δοκιμή μοντέλων συνεργασίας σχολείου και υπηρεσιών υγείας σε θέματα ψυχικής υγείας

Τι πρέπει να ξέρουν οι εκπαιδευτικοί ;

- Η ΔΕΠΥ είναι θεραπεύσιμη, αλλά όχι ιάσιμη διαταραχή.
- Συμπτώματα υποχωρούν, αλλά δεν εξαφανίζονται και είναι πιθανό να επανεμφανιστούν.
- Βασικός στόχος : Ελαχιστοποίηση δευτερογενών συνεπειών (κοινωνική απόρριψη, ακαδημαϊκή αποτυχία, αποβολή, χαμηλές προσδοκίες σχολικής επίδοσης)

Τι πρέπει να ξέρουν οι εκπαιδευτικοί ;

- Η ΔΕΠΥ δεν οφείλεται σε έλλειψη γνώσης ή δεξιοτήτων
- Η ΔΕΠΥ οφείλεται σε αδυναμία διατήρησης σταθερού επιπέδου κινητοποίησης, προσοχής & προσπάθειας
- Ιδιαίτερα όταν δεν υπάρχουν συνέπειες, ή όταν αυτές απέχουν χρονικά
- Το παιδί με ΔΕΠΥ ξέρει τι να κάνει, αλλά δεν μπορεί να το εφαρμόσει.

Τι πρέπει να ξέρουν οι εκπαιδευτικοί ;

- Παιδιά με ΔΕΠΥ είναι περίπου 30% πίσω σε ότι αφορά την ακαδημαϊκή παραγωγικότητα και την κοινωνική αποτελεσματικότητα από άλλα παιδιά (Barkley, 2001).
- Παιδιά με ΔΕΠΥ χρειάζονται
  - περισσότερη δομή,
  - περισσότερη και συχνότερη ενίσχυση,
  - σταθερότερη αρνητική ενίσχυση
  - διευκολύνσεις στο ακαδημαϊκό έργο.

Άρα :

- Όταν αντιμετωπίζουμε μαθητές που :
  - είναι υπερδραστήριοι
  - δεν συγκεντρώνονται εύκολα
  - δεν είναι παραγωγικοί
  - δρουν χωρίς πρότερη σκέψη
  - αποδίδουν χαμηλότερα από το αναμενόμενο βάσει νοητικού δυναμικού

...χαρακτηριστικά δηλαδή που συνάδουν με το προφίλ της ΔΕΠΥ

Τότε :

- Οι συμβατικές εκπαιδευτικές μέθοδοι δεν αποδίδουν
- Αυτό έχει ως αποτέλεσμα :
  - την αύξηση του στρες που βιώνει ο εκπαιδευτικός της τάξης
  - Την συχνότερη χρήση των τιμωρητικών πρακτικών
  - Την διαμόρφωση σχέσης αντιπαράθεσης μεταξύ του εκπαιδευτικού και του μαθητή
  - Την αδυναμία ή απροθυμία του εκπαιδευτικού να αξιοποιήσει τα θετικά στοιχεία του μαθητή
  - Την παραίτηση του εκπαιδευτικού, αλλά και του μαθητή

Τι πρέπει ακόμα να ξέρουν οι εκπαιδευτικοί ;

- Οι πιο αποτελεσματικές εκπαιδευτικές παρεμβάσεις είναι αυτές που υλοποιούνται στο σχολικό περιβάλλον
- Σχολική παρέμβαση
  - Προληπτική (τροποποίηση διδακτικού έργου ή περιβάλλοντος τάξης)
  - Διαχειριστική (διαχείριση συνεπειών συμπεριφοράς)

Εστία Παρέμβασης - Εκπαιδευτικός

- Στάση & αντιλήψεις δασκάλων για ΔΕΠΥ είναι καθοριστικός παράγοντας.
- Τι γνωρίζουν οι Έλληνες εκπαιδευτικοί για τη ΔΕΠΥ και για τις διαφορετικές μεθόδους παρέμβασης ;
- Η πληροφόρηση δεν είναι αποτελεσματική αν ο εκπαιδευτικός δεν γνωρίζει προγράμματα διαχείρισης συμπεριφοράς

Τι πρέπει να ξέρουν οι εκπαιδευτικοί ;

- Η ΔΕΠΥ δεν οφείλεται σε έλλειψη γνώσης ή δεξιοτήτων
- Η ΔΕΠΥ οφείλεται σε αδυναμία διατήρησης σταθερού επιπέδου κινητοποίησης, προσοχής & προσπάθειας
- Ιδιαίτερα όταν δεν υπάρχουν συνέπειες ή όταν αυτές απέχουν χρονικά
- Το παιδί με ΔΕΠΥ ξέρει τι να κάνει αλλά δεν μπορεί να το εφαρμόσει.

Τι πρέπει να ξέρουν οι εκπαιδευτικοί ;

- Παιδιά με ΔΕΠΥ είναι περίπου 30% πίσω σε ακαδημαϊκή παραγωγικότητα και κοινωνική αποτελεσματικότητα από άλλα παιδιά. (Barkley, 2001).
- Παιδιά με ΔΕΠΥ χρειάζονται περισσότερη δομή, περισσότερη και συχνότερη ενίσχυση, σταθερότερη αρνητική ενίσχυση και διευκολύνσεις στο ακαδημαϊκό έργο.

Τι χρειάζεται

- Κανόνες και ιδίως οι εντολές πρέπει να είναι σαφείς, σύντομες, οπτικοποιημένες και να επαναλαμβάνονται συχνά.
- Συνέπειες πρέπει να ακολουθούν αμέσως ή λίγο μετά την εκδήλωση της συμπεριφοράς.
- Συχνότερη και όχι μόνο αμεσότερη εφαρμογή των συνεπειών είναι στοιχείο ιδιαίτερης σημασίας για τη σωστή διαχείριση των παιδιών με ΔΕΠΥ.

Αρχές παρέμβασης

- Συνέπειες πρέπει να χορηγούνται συχνότερα και όχι μόνο αμεσότερα, λόγω των ελλειμμάτων ως προς το κίνητρο και την αυτενέργεια.
- Οι συνέπειες πρέπει να είναι μεγαλύτερης έντασης ή βαθμίδας
- Πρέπει να χορηγείται μεγαλύτερο εύρος ενισχυτών.
- Οι ενισχυτές πρέπει να εναλλάσσονται και να ανακυκλώνονται για να διατηρούν υψηλά το επίπεδο εγρήγορσης.

Αρχές παρέμβασης

- Η πρόβλεψη είναι κομβική έννοια στην διδασκαλία των παιδιών με ΔΕΠΥ – ιδιαίτερα στις μεταβάσεις. Η υπενθύμιση των κανόνων είναι χρήσιμη στρατηγική.
- Πρέπει να κρίνονται δημόσια πιο συχνά από άλλα παιδιά.
- Συμπεριφοριστικές παρεμβάσεις πρέπει να εφαρμόζονται σταθερά και αδιάκοπα με σταθερή αξιολόγηση.

Μεταβάσεις

- Είσοδος και έξοδος από την τάξη διαφορετικές στιγμές της ημέρας
- Εναρκτήριες δραστηριότητες (πρωινή συγκέντρωση)
- Διάλειμμα ή φαγητό
- Μετακίνηση από τάξη σε τάξη
- Τέλος της ημέρας
- Αποσύροντας υλικά από το θρανίο και προετοιμάζοντας την επόμενη δραστηριότητα
- Μετακινούμενη από ομαδική σε ατομική εργασία και αντίστροφα
- Παραδίδοντας εργασίες.
- Επιλέγοντας συνεργάτες για ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες.

Πρόγραμμα Δράσης για τον Εκπαιδευτικό που παρέχει υπηρεσίες Παράλληλης Στήριξης

- Ποιο είναι το παιδί ;
  - Γνωριμία με γονείς
  - Ενημέρωση για γνωματεύσεις (ΚΕΔΔΥ, Υπηρεσίες Υγείας)
  - Ακολουθεί εξωσχολικό θεραπευτικό πρόγραμμα ; Εάν ναι, συνεργασία με θεραπευτές με στόχο τον καλύτερο συντονισμό
  - Ενημέρωση από τον εκπαιδευτικό γενικής αγωγής ο οποίος δίδασκε το παιδί την προηγούμενη χρονιά

Τομείς μειωμένης Λειτουργικότητας

- Ακαδημαϊκή Επίδοση
  - Βαθμολογική Επίδοση (προηγούμενα έτη)
  - Ακαδημαϊκές Δεξιότητες (ανάγνωση, ορθογραφία, αριθμητική)
  - Συμπεριφορά στην τάξη (συμμετοχή, παρακολούθηση, εγρήγορση- εναντιωματικότητα – σε ποιες περιπτώσεις ;)
- Κοινωνικές Δεξιότητες
  - Συμμετοχή σε κοινωνικές δραστηριότητες
  - Κοινωνικές σχέσεις
  - Οικογένεια

Προσοχή στην πληροφόρηση

- Η προσπάθεια συλλογής πληροφοριών πρέπει να γίνεται με σεβασμό προς την ιδιωτική ζωή της οικογένειας

1^η Μελέτη Περίπτωσης

- Μαθητής Β' Δημοτικού – (9 ετών)
- Διάγνωση ΔΕΠΥ + Εναντιωματική Διαταραχή
- Έντονες συναισθηματικές εκδηλώσεις

Συμπεριφορά εντός τάξης

- Δεν συμμορφώνεται με τις εντολές του εκπαιδευτικού γενικής αγωγής
- Δεν ξεκινά όλες τις εργασίες που ανατίθενται μέσα στην τάξη
- Περιστασιακά σηκώνεται όρθιος και περπατά μέσα στην τάξη
- Ευερέθιστος – προκαλεί αντιπαραθέσεις με συμμαθητές
- Εναντιωματικός – αμφισβητεί ανοιχτά την εκπαιδευτικό – κάνει περιπαικτικά σχόλια

Οικογένεια

- Υψηλού μορφωτικού επιπέδου
- Αδελφή 5 ετών
- Μητέρα αναλαμβάνει το βάρος της γονεϊκής φροντίδας
- Συνεργάσιμη με το σχολείο – ζητώ και εκτιμά την πληροφόρηση από τους εκπαιδευτικούς
- Ζητά συμβουλές για την καλύτερη διαχείριση της συμπεριφοράς του παιδιού

Συμπεριφορά στο σπίτι

- Επιθετικός προς την αδελφή του
- Χειριστικός – Διαμαρτύρεται επίμονα – Συχνά αρνείται να συμμορφωθεί με τις εντολές
- Δεν ακολουθεί πρόγραμμα

Στάση του Σχολείου

- Αμηχανία
- Αποδίδεται η δυσκολία σε εξωσχολικούς παράγοντες άρα το σχολείο δεν μπορεί να κάνει τίποτε γι' αυτό
- Με αυτό τον τρόπο το σχολείο αποδυναμώνεται ως φορέας εφαρμογής προγράμματος παρέμβασης
- Εάν η οικογένεια δεν αναζητήσει την υποστήριξη ειδικού ή εάν η παρέμβαση δεν είναι αποτελεσματική το σχολείο στέκεται ανήμπορο απέναντι στο πρόβλημα αφού δεν θεωρεί τον εαυτό του δυνητικό παράγοντα διαμόρφωσης της συμπεριφοράς του παιδιού

Παράλληλη Στήριξη

- Εκπαιδευτικός παράλληλης στήριξης (ΕΠΣ) δεν έχει εμπειρία στη διαχείριση ακραίων συμπεριφορών
- Επικοινωνεί με τους γονείς αλλά όχι με τους ειδικούς που εφαρμόζουν εξωσχολικό πρόγραμμα παρέμβασης
- Ο μαθητής ενοχλείται από τη συνεχή παρουσία του ΕΠΣ καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας
- Η συμπεριφορά αυτή δεν αξιολογείται και δεν αντιμετωπίζεται
- Προκαλείται μεγάλη ένταση στη σχέση μεταξύ μαθητή και ΕΠΣ

2^η Μελέτη Περίπτωσης

- Μαθητής Α΄ δημοτικού
- Αντιδραστική – εναντιωματική συμπεριφορά
- Υπερκινητικός και παρορμητικός– συχνά απορρίπτεται από τους συμμαθητές του την ώρα του διαλείμματος

Οικογένεια

- Γονείς με μέσο μορφωτικό επίπεδο
- Αρνούνται την εκδήλωση ανεπιθύμητων συμπεριφορών ή υποβαθμίζουν τη σημασία τους ή αποδίδουν κάποια συμβάντα σε ατυχείς χειρισμούς του σχολείου
- Αντιλαμβάνονται ότι η συμπεριφορά του παιδιού προκαλεί αναστάτωση στο σχολείο και επιλέγουν να μην εμφανίζονται συχνά

Παράλληλη Στήριξη

- Ο ΕΠΣ κάνει μια επικοινωνία γνωριμίας με τους γονείς
- Στην δεύτερη επικοινωνία δεν αναφέρει σημαντικά προβλήματα
- Περιγράφει λεπτομερώς δυσκολίες του μαθητή σε ημερολόγιο
- Συζητά τις δυσκολίες αυτές στην τρίτη επικοινωνία

Παράλληλη Στήριξη

- Ο ΕΠΣ αναλαμβάνει να συντονίσει προσπάθειες διαχείρισης συμπεριφοράς του μαθητή στο σχολικό περιβάλλον αλλά και τις επικοινωνίες της οικογένειας με το σχολείο
- Συνεργάζεται στενά με τον εκπαιδευτικό γενικής αγωγής έτσι ώστε να εντάξει τον μαθητή σε ομαδικές δραστηριότητες κατά την ώρα του διαλείμματος
- Συνεργάζεται με τη διευθύντρια του σχολείου έτσι ώστε η επικοινωνία με τους γονείς να μην στέλνει αντιφατικά μηνύματα
- Συνεργάζεται με εξωσχολικό φορέα παρέμβασης

Παράλληλη Στήριξη

- Αργή αλλά σταδιακή αποδοχή από τους γονείς των δυσκολιών του μαθητή αλλά άρνηση ανάληψης της ευθύνης «Είναι δική σας δουλειά να τον μαζέψετε»
- Η συνεργασία μεταξύ του εκπαιδευτικού προσωπικού φέρνει άμεσο αποτέλεσμα με μείωση της συχνότητας των ανεπιθύμητων συμπεριφορών
- Ο μαθητής είναι λιγότερο ανήσυχος εντός της τάξης και δείχνει πιο συμμετοχικός στα παιχνίδια την ώρα του διαλείμματος

Συνοψίζοντας τα απαραίτητα :

- Ορθή ενημέρωση για το ακαδημαϊκό ιστορικό του μαθητή
- Σωστός συντονισμός με εκπαιδευτικό γενικής αγωγής και λοιπό εκπαιδευτικό προσωπικό
- Συνεργασία με εξωσχολικό φορέα παρέμβασης
- Εφαρμογή προγράμματος διαχείρισης συμπεριφοράς
- Αποτελεσματική επικοινωνία με γονείς